
Door de tijd heen

De volgende beschrijvingen hebben te maken met verdedigingswerken en staan in willekeurige volgorde:

- 1 Bisschop Godebald verleende in ruil voor trouw stadsrechten aan Utrecht. De stad kreeg enkele privileges zoals het recht markten te houden en het recht een stadsmuur te bouwen.
- 2 De Atheense volksvergadering besloot tot het bouwen van de Lange Muren, een systeem van vestingmuren die het stadsgebied van Athene met de haven van Piraeus verbinden, om de stad tegen aartsvijand Sparta te beschermen.
- 3 De Romeinse keizer Hadrianus liet in de Romeinse provincie Britannia een muur bouwen die onderdeel was van de *limes* van het Romeinse Rijk.
- 4 Jan Pieterszoon Coen liet een fort bouwen in Jacatra, dat hij Batavia noemde.
- 5 Portugese ontdekkingsreizigers vestigden een handelspost in Elmina aan de Goudkust in Afrika. De handelspost werd beschermd door grachten, muren en hoektorens.
- 6 Toen de islamitische Moren het huidige Spanje en Portugal veroverden, bouwden zij een groot fort vlak bij Lissabon om het omliggende gebied te beschermen.

- 2p 1 Zet deze gebeurtenissen in de juiste chronologische volgorde, van vroeger naar later. Noteer alleen de nummers.

Prehistorie en oudheid

Enkele gegevens over Athene tijdens het bewind van de alleenheerser Pisistratus in de zesde eeuw voor Christus:

- 1 Pisistratus ondersteunde arme boeren door hun geld te geven om te investeren in het opzetten van handel in olijfolie of wijn;
- 2 Pisistratus handhaafde de indeling van de burgers van Athene in vier vermogensklassen, waarbij voor het eerst rekening werd gehouden met inkomsten in plaats van met geboorte;
- 3 Pisistratus bepaalde dat door hem aangewezen rondreizende rechters de lokale rechtsspraak van de adel overnamen.

Er wordt beweerd dat door deze drie maatregelen de invoering van democratie in de Atheense stadstaat vergemakkelijkt werd.

2p **2** Toon dit aan door aan te geven:

- welk gemeenschappelijk doel Pisistratus met deze drie maatregelen had en
- waardoor dit de invoering van democratie in de Atheense stadstaat vergemakkelijkte.

Gebruik bron 1.

Het christendom blijkt aantrekkelijk voor slaven.

2p **3** Ontleen hiervoor een verklaring aan de bron.

De Romeinen vervolgden aanhangers van andere godsdiensten dan de Romeinse religie meestal niet. Maar christenen werden, tot het begin van de vierde eeuw, wel vervolgd.

2p **4** Verklaar dit verschil door aan te geven:

- waardoor de verdraagzaamheid tegenover andersgelovigen het Romeinse imperialisme diende en
- waardoor de christelijke religie door het Romeinse bestuur aanvankelijk werd gezien als een politiek gevaar.

De middeleeuwen

In 2014 werd in Utrecht bij werkzaamheden op het Domplein een schat gevonden. Er werden 52 gouden en 12 zilveren munten opgegraven die afkomstig waren uit de periode 560-700. De gouden munten waren voornamelijk in Utrecht zelf geslagen. De zilveren munten waren *sceatta's*, een betaalmiddel dat in meer Noord-Europese steden werd gebruikt.

De vondst van deze schat nuanceert het gangbare beeld van de vroege middeleeuwen.

- 2p 5 Noem dit gangbare beeld van de vroege middeleeuwen en toon aan dat de vondst dit beeld nuanceert.

Gebruik bron 2.

Uit deze bron blijkt dat er na de vroege middeleeuwen in de bestuurlijke verhoudingen zowel sprake is van continuïteit als van verandering.

- 4p 6 Geef aan, telkens met een verwijzing naar de bron:
- welke continuïteit er bestaat met de vroege middeleeuwen en
  - welke verandering er na de vroege middeleeuwen plaatsvindt.

Vroegmoderne tijd

In 1538 stierf de Maastrichtse geleerde Mattheus Herbenus. Zijn bibliotheek bevatte een kostbare uitgave van de *Geographica* van de Griekse historicus en geograaf Strabo (64 v.Chr.-23 na Chr.), een soort encyclopedie van de toen bekende wereld.

De belangstelling van Herbenus past bij twee kenmerkende aspecten van zijn tijd.

2p 7 Toon dit aan.

Gebruik bron 3.

In deze brief wordt verwezen naar de argumentatie van de Nederlandse edelen voor hun verzet tegen het religieuze beleid van Filips II.

2p 8 Geef aan wat hun bezwaar is tegen dit beleid en geef de verklaring voor hun standpunt vanuit hun maatschappelijke taak.

Gebruik bron 3.

Volgens de Franse historicus Ferdinand Braudel spelen geografische factoren een rol in de slechte relatie tussen Filips II en zijn Nederlandse gewesten bij het uitbreken van de Opstand. Voor zijn bewijsvoering maakt hij onder andere gebruik van deze brief.

2p 9 Ontleen aan de bron een argument dat Braudel kan hebben gebruikt voor zijn opvatting.

Gebruik bron 4.

Stel, je doet onderzoek naar het beleid van Filips II omstreeks 1575 en je vindt deze bron. Deze oprichtingsakte is opgesteld door de Staten van Holland in naam van Filips II en is bezegeld met zijn persoonlijke zegel. Je concludeert dat deze bron niet bruikbaar is voor je onderzoek, omdat deze akte niet met instemming van Filips kan zijn opgesteld.

3p 10 Licht je conclusie toe door:

- met twee aan de bron ontleende argumenten aan te tonen dat deze akte niet past bij het beleid van Filips II en
- te verklaren waarom de Staten van Holland deze akte toch uitvaardigden uit naam van Filips II.

Gebruik bron 5.

Deze prent sluit aan bij een debat in de Republiek over de buitenlandse politiek in die tijd.

4p 11 Licht dit toe door:

- de kern van dit debat weer te geven en
- aan te geven waarom dit debat juist in die tijd plaatsvindt en
- met een element uit de bron uit te leggen welk standpunt in dit debat in de prent wordt weergegeven.

Gebruik bron 6.

Een interpretatie:

Uit dit citaat blijkt dat Voltaire niet tot de radicale stroming in de Verlichting gerekend kan worden.

2p **12** Leg dit uit met een verwijzing naar de bron.

Twee gebeurtenissen uit de geschiedenis van de kathedraal van Saint-Denis bij Parijs:

- 1 In 1793 werd de crypte, waar sinds de middeleeuwen de Franse koningen werden begraven, opengeboren op last van de regering. De lijken werden in een put gegoid.
- 2 In 1815 werden de lichamen van Lodewijk XVI en zijn vrouw Marie-Antoinette met eer herbegraven in de kathedraal van Saint-Denis.

4p **13** Leg voor elk van beide gebeurtenissen uit dat deze past bij de politieke situatie van dat moment.

Moderne tijd

In Berlijn staat een gebouw dat dient als oorlogsmonument, de *Neue Wache*. De volgende zes gebeurtenissen die hiermee te maken hebben staan in willekeurige volgorde:

- 1 Het gebouw van de *Neue Wache* raakte ernstig beschadigd door de zware bombardementen die de Geallieerden uitvoerden op Berlijn.
- 2 Karl Friedrich Schinkel ontwierp het gebouw van de *Neue Wache* na de val van Napoleon als een monument om oorlogsslachtoffers te herdenken.
- 3 Na de val van de Muur werd de *Neue Wache* het officiële monument van de Duitse staat om alle slachtoffers van oorlog en tirannie te herdenken.
- 4 Heinrich Tessenow ontwierp een paar jaar na de Eerste Wereldoorlog bij de *Neue Wache* een monument voor de slachtoffers van die oorlog.
- 5 Kort na de troonsafstand van de keizer moesten de keizerlijke gardisten hun hoofdkwartier in het gebouw van de *Neue Wache* verlaten.
- 6 De leiders van de DDR maakten van de *Neue Wache* een monument tegen fascisme en militarisme. De lichamen van een onbekende soldaat en van een onbekend slachtoffer van een concentratiekamp werden er begraven.

- 2p **14** Zet deze zes gebeurtenissen in de juiste chronologische volgorde, van vroeger naar later. Noteer alleen de nummers.

Gebruik bron 7.

De discussie in deze bron gaat over de vraag of Nederland onderwijs moet geven aan de bevolking van Java.

- 5p **15** Toon aan dat:
- aan dit bronfragment twee verschillende doelen van het modern imperialisme kunnen worden ontleend en
  - onderwijs beide doelen kan ondersteunen en
  - Willem II een gevaar van dit onderwijs voorziet.

Het Frankfurter Parlement besloot in 1849 dat Duitsland een erfelijk keizerschap met ministeriële verantwoordelijkheid moest krijgen en koos de Pruisische koning Friedrich Wilhelm IV als eerste keizer. Friedrich Wilhelm IV weigerde de keizerstitel onder deze voorwaarden te aanvaarden.

Zowel het besluit van het Frankfurter Parlement als dat van Friedrich Wilhelm IV pasten bij een politieke stroming uit die tijd.

- 4p 16 Geef aan:
- bij welke politieke stroming het besluit van het Frankfurter Parlement paste en welke opvatting over de politieke verhoudingen in deze stroming bestond en
  - bij welke politieke stroming de weigering van Friedrich Wilhelm IV paste en welke opvatting over de politieke verhoudingen in deze stroming bestond.

Gebruik bron 8.

In deze prent geeft Karl Arnold een mening weer over het beleid van Wilhelm II.

- 4p 17 Leg met twee verwijzingen naar de prent uit, welke mening Karl Arnold hier weergeeft.

Drie gebeurtenissen uit de geschiedenis van de Republiek van Weimar:

- 1 In 1923 bezette Frankrijk het Duitse Roergebied na het uitblijven van herstelbetalingen.
- 2 In 1924 kwam het Dawesplan tot stand.
- 3 In 1925 tekende Duitsland het Verdrag van Locarno, waarmee het verlies aan grondgebied in het westen, dat opgelegd was door het Verdrag van Versailles, door Duitsland werd erkend.

- 4p 18 Leg uit waardoor:
- gebeurtenis 1 bevorderde dat gebeurtenis 2 plaatsvond en
  - gebeurtenis 2 bevorderde dat gebeurtenis 3 plaatsvond.

Gebruik bron 9.

Twee interpretaties:

- 1 In deze prent geeft Eppo Doeve een mening weer over de appeasementpolitiek.
- 2 Met de titel van zijn prent verwijst Eppo Doeve naar het Congres van Wenen.

- 4p 19 Ondersteun beide interpretaties door:
- met een verwijzing naar de prent aan te geven welke mening Eppo Doeve weergeeft over de appeasementpolitiek en
  - uit te leggen wat de tekenaar met deze titel wil laten zien.

In 1938 werd de Conferentie van München gehouden met vrijwel dezelfde hoofdrolspelers als op de tekening van Eppo Doeve (*zie bron 9*). Deze conferentie wordt wel gezien als het symbool van de falende appeasementpolitiek.

2p **20** Leg uit waardoor dit zo kan worden gezien.

Gebruik bron 10.

Deze foto kan zowel door de nazi's als door de geallieerden in hun propagandacampagnes worden gebruikt.

2p **21** Toon dit aan door voor elk van beide aan te geven welke boodschap met deze foto kan worden overgebracht.

Gebruik bron 11.

Het tijdschrift *De Vlam* was de spreekbuis van de 'Derde Weg', de linkse beweging die zich niet wilde aansluiten bij een van beide blokken in de Koude Oorlog.

2p **22** Leg met een verwijzing naar de bron uit, dat de visie die in de prent wordt weergegeven past bij de 'Derde Weg'.

Gebruik bron 12.

Je kunt op grond van deze bron concluderen dat deze zuiveringen in de Oostbloklanden overeenkomst vertonen met het McCarthyisme in de Verenigde Staten in die tijd.

2p **23** Ondersteun deze conclusie met de bron.

In 1968 stelt de Communistische Partij van Tsjecho-Slowakije een commissie in om onderzoek te doen naar een mogelijk eerherstel voor Rudolf Slánský (*zie bron 12*). Het rapport van de commissie is positief, maar aan het eind van het jaar besluit de partijleiding het niet te publiceren.

4p **24** Leg uit dat zowel het instellen van de commissie als het besluit om het rapport niet te publiceren te maken hebben met ontwikkelingen in de Communistische Partij van Tsjecho-Slowakije op dat moment.

In oktober 1971 bracht Henry Kissinger, de nationale veiligheidsadviseur van president Nixon, een geheim bezoek aan de communistische partijleiders in Beijing.

3p **25** Plaats dit bezoek in de tijd door:
– een reden te geven vanuit de internationale verhoudingen op dat moment waarom dit bezoek geheim moest blijven en
– uit te leggen waardoor dit bezoek heeft bijgedragen tot een doorbraak in de Vietnamoorlog.

Gebruik bron 13.

Tussen dit pamflet en een kenmerkend aspect van de tweede helft van de twintigste eeuw zijn meerdere verbanden te leggen.

3p 26 Licht dit toe door:

- het kenmerkend aspect te noemen dat bij dit pamflet past en
- twee verbanden aan te geven tussen dit kenmerkend aspect en het pamflet.